

Psikolojik Estetik İhtiyaç ve Felsefi Estetik Düşünce
Psychological Aesthetic Need and Philosophical Aesthetic Thought

Osman ELMALI

Profesör, Atatürk Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri, Türkiye,
Professor, Atatürk University, Faculty of
Teoloji, Department of Philosophy and
Religious Studies, Türkiye.
oelmali@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8850-223X

Aydoğan ARI

Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri, Türkiye,
Phd Student, Atatürk University, Faculty of
Teoloji, Department of Philosophy and
Religious Studies, Türkiye.
oelmali@atauni.edu.tr
ORCID: 0009-0002-0169-8263

DOI: 10.56720/mevzu.1448352

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 7 Mart / March 2024
Kabul Tarihi / Date Accepted: 3 Haziran / June 2024
Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: Arı, Aydoğan - Elmalı, Osman "Psikolojik Estetik İhtiyaç ve Felsefi Estetik Düşünce". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (Eylül 2024): 171-193.
<https://doi.org/10.56720/mevzu.1448352>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Estetik, sanat felsefesinin ana konusu olmakla birlikte bir ihtiyaç türü olarak psikolojinin de inceleme alanına girmektedir. Felsefi açıdan estetik, ilk olarak duyuşal bilgiyi bilimsel bir çaba olarak meşrulaştıran Baumgarten'in (1714-1762) yazılarındaki kökenlerinden, güzeli yüce olanla ilişkilendiren Kant'ın (1724-1804) dönüştürücü fikirlerine ve estetik nesnelerin özü ve biçimini çevreleyen çağdaş felsefi tartışmalara kadar evrilmiştir. Bu evrim, estetiğin yalnızca güzelliğin takdir edilmesi olarak değil, insanların dünyalarını nasıl algıladıkları ve onlarla nasıl etkileşime girdiklerine dair eleştirel bir araştırma olarak derinleşen bir anlayışı yansıtmaktadır. Psikolojik olarak, 'estetik ihtiyaçlar' kavramı Abraham Harold Maslow'un (1908-1970) ihtiyaçlar hiyerarşisi içinde yer bulmuş ve bu ihtiyaçların insan psikolojik sağlığı ve refahı için çevresel değil, merkezi olduğunu vurgulamıştır. Maslow'un genişletilmiş çerçevesi, güzellik ve uyumun kişisel tatmin için nasıl temel olduğunu göstererek, kendini gerçekleştirme için gerekli olan estetik ihtiyaçları içermektedir. Çağdaş psikolojik çalışmalar bu anlayışı genişleterek estetik ihtiyaçları karşılayan unsurlarla etkileşimin duyuşal dayanıklılığa, bilişsel gelişime ve genel psikolojik sağlığa katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışma, estetiğin hem felsefi hem de psikolojik disiplinler içindeki ikili yörüngelerini araştırmakta ve her birinin insan deneyiminin daha geniş bir şekilde anlaşılmasına nasıl benzersiz bir şekilde katkıda bulunduğunu göstermektedir. Felsefe teorik bir çerçeve sunarken, psikoloji estetik angajmanın pratik sonuçlarına ilişkin ampirik içgörüler sağlamaktadır. Bu perspektiflerin sentezi, estetik anlayışımızı zenginleştirmekte ve estetiğin yalnızca sanat ve kültürde değil, aynı zamanda dünyayla daha derin bir bağ kurmada ve bireysel ve kolektif refahı arttırmadaki temel rolünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, estetik ihtiyaçların hem felsefi söylem hem de psikolojik uygulama içerisinde yeniden değerlendirilmesini savunmakta ve daha bütüncül bir yaklaşımın insan motivasyonunun karmaşıklığı ve tatmin edici bir yaşam arayışı hakkında derin içgörüler sunabileceğini öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Psikoloji, Maslow, İhtiyaçlar Hiyerarşisi, Estetik.

Abstract

Although aesthetics is the main subject of the philosophy of art, it also falls within the field of psychology as a type of need. Philosophically, aesthetics has evolved from its origins in the writings of Baumgarten (1714-1762), who first legitimized sensory knowledge as a scientific endeavor, to the transformative ideas of Kant (1724-1804), who linked the beautiful to the sublime, to contemporary philosophical debates surrounding the essence and form of aesthetic objects. This evolution reflects a deepening understanding of aesthetics not only as the appreciation of beauty, but as a critical investigation of how people perceive and interact with their world. Psychologically, the concept of 'aesthetic needs' found a place within Abraham Harold Maslow's (1908-1970) hierarchy of needs, emphasizing that these needs are central, not peripheral, to human psychological health and well-being. Maslow's expanded framework includes aesthetic needs as essential for self-actualization, showing how beauty and harmony are fundamental to personal fulfillment. Contemporary psychological studies extend this understanding, emphasizing that interaction with elements that satisfy aesthetic needs contributes to emotional resilience, cognitive development, and overall psychological health. This study explores the dual trajectories of aesthetics within both philosophical and psychological disciplines, showing how each uniquely contributes to a broader understanding of human experience. Philosophy provides a theoretical framework, while psychology provides empirical insights into the practical consequences of aesthetic engagement. The synthesis of these perspectives enriches our understanding of aesthetics and reveals its fundamental role not only in art and culture, but also in fostering a deeper engagement with the world and enhancing individual and collective well-being. This paper therefore argues for a re-evaluation of aesthetic needs within both philosophical discourse and psychological practice, and suggests that a more holistic approach can offer profound insights into the complexity of human motivation and the search for a fulfilling life.

Keywords: Philosophy, Psychology, Maslow, Hierarchy of Needs, Aesthetics.

Yazar Katkıları	<p>Çalışmanın Tasarlanması / <i>Conceiving the Study</i>: OE (%50), AA (%50)</p> <p>Veri Toplanması / <i>Data Collection</i>: OE (%50), AA (%50)</p> <p>Veri Analizi / <i>Data Analysis</i>: OE (%50), AA (%50)</p> <p>Makalenin Yazımı / <i>Writing up</i>: OE (%50), AA (%50)</p> <p>Makale Gönderimi ve Revizyonu / <i>Submission and Revision</i>: OE (%50), AA (%50)</p>
------------------------	---

1. Giriş

Entelektüel sorgulamanın temel taşı olan felsefe, çeşitli çalışma alanlarını önemli ölçüde şekillendirmiş, dünyayı ve insan deneyimini anlama üzerindeki derin etkisini vurgulamıştır. Sadece teorik bilgi için bir temel değil, aynı zamanda diğer bilimleri etkileyen ve dönüştüren eleştirel bir araç olarak da hizmet eden felsefe, geniş ve yansıtıcı doğası sayesinde insan hayatına nüfuz eden kavramlar üzerinde derinlemesine düşünmeyi teşvik ederek karmaşık ve soyut fikirlerin keşfedilmesinde vazgeçilmez bir değer olmaktadır. Gerçekliğin, varoluşun ve bilginin doğasını irdeleyerek felsefe, çeşitli disiplinlere ulaşmakta, metodolojileri geliştirmekte ve çeşitli akademik alanlarda kullanılan analitik çerçeveleri zenginleştirmektedir.

Bu geniş felsefi panorama içinde estetik, psikolojik çalışmalara nüfuz etmeden önce felsefi düşünceden kaynaklanan çok önemli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta estetiği güzelliğin ve duygusal deneyimlerin entelektüel bir tefekkürü olarak inceleyen felsefi yaklaşımlar, bireyin sanatı ve doğayı nasıl algıladığı ve bunlara duygusal olarak nasıl tepki verdiğinin özünü inerek psikolojinin daha sonra yararlanabileceği temel teorileri oluşturmuştur. Estetik, felsefeden psikolojiye geçerken, ağırlıklı olarak soyut bir araştırmadan, insanların çevrelerindeki güzellik ve uyumla nasıl motive olduklarını ve etkileşime girdiklerini özetleyen bir terim olan 'estetik ihtiyaçların' daha somut bir araştırmasına dönüşmüştür. Bu geçiş, felsefi kavramların yalnızca çeşitli bilimlerin teorik temellerini oluşturmada değil, aynı zamanda bu alanlardaki, özellikle de estetiğin duygusal ve bilişsel süreçleri etkilediği psikolojideki pratik uygulamaları şekillendirmede nasıl hayati bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Psikolojide 'estetik ihtiyaçlar' sadece tamamlayıcı unsurlar olarak değil, insan deneyiminin temel bileşenleri olarak kabul edilmekte ve motivasyonel

psikoloji çerçevesine derinlemesine yerleştirilmektedir. Bu bakış açısı, bireylerin estetik deneyimleri nasıl aradıklarını ve bu deneyimlerden nasıl etkilendiklerini, bunun da genel refahlarını ve psikolojik sağlıklarını nasıl geliştirdiğini anlamak açısından çok önemlidir. Estetik ihtiyaçlar kavramı, estetiğe ilişkin felsefi tartışmaları insan psikolojisinde gözlemlenebilen, ölçülebilen ve analiz edilebilen somut psikolojik olgulara doğru genişletmektedir. Bu bilgiler ışığında hazırlanan çalışmada estetik kavramının felsefe ve psikoloji disiplinleri arasındaki ele alış biçimlerindeki farklılık ve ortak noktaların belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. Felsefi Bir Kavram Olarak Estetik

Estetik terimi köken olarak Yunanca *aisthesis* ya da *aisthanesthai* kelimelelerinden türemiş, duyum, duyulur algı ve hassasiyet anlamlarına sahiptir (Tunalı, 2002, 13; Yetkin, 1938, 16). Var olana karşı duyarlı kimseyi niteleyen *aisthetikos* sözcüğünden türetilmiştir (Quvvatov, 2021, 196). Bir bilim olarak estetik, Alman filozof Alexander Baumgarten'in (1714-1762) 1750-1758 yılları arasında yazdığı *Aesthetica* kitabıyla varlık kazanmış, bu eser ile estetiğin konusu ve sınırları belirlenmiştir. Öncesinde Baumgarten tarafından 1735 yılında yayımlanan *Meditationes philosophicae de nonnullis ad poema pertinentibus* (*Philosophical meditations pertaining to some matters concerning poetry - Şiirle ilgili bazı konulara dair felsefi düşünceler*) adlı doktora tezinde estetiğin bilim olmasına değinilmiştir. Baumgarten'in tezindeki çıkış noktası, hocası C.F. Wolff'un sisteminde eksik olarak gördüğü duyu bilgisinin tanımlanmasıdır (Gregor, 1983, 360). Estetik terimi kelime karşılığı olarak duyguya uğrayanın, hayal edilenin bilgisi olarak tanımlanmıştır (Baumgarten, 1954, 115-117). Estetiğin çeşitli tanımları arasında paylaşılan temel kavram "cognitio sensitiva" ya da duyuşsal biliştir (Tunalı, 2002, 15). Baumgarten'a göre estetik, "mantığın küçük kız kardeşi" olarak görülmekte (Gregor, 1983, 360), duyuşsal bilişin mantıksal çerçevesini oluşturmakta ve bu nedenle duyuşsal bilgide hakikatin muadilidir (Tutuk, 2023, 4). Mantık zihninin nesnelere uyumunu amaçlarken, estetik güzelliğin peşindedir. Sonuç olarak, hakikat estetik alanına aktarıldığında, güzellik kisvesine bürünür ve amacı onun üzerinde tefekkür etmektir. Dahası, estetik yüce, trajik, zarif ve naif gibi diğer değer yargılarını da incelemektedir. Estetiği yalnızca güzelliğin incelenmesi ile sınırlandırmak onun kapsamını oldukça daraltacaktır. Bu nedenle estetik, "duyulur algının sağladığı bilgi ve bilim

dalı” olarak tanımlanabilir (Tunalı, 2002, 15). Estetiğin rolünün, sanatta ve doğada içkin olan zevkin bilinç içinde ortaya çıkarılmasını gerektirdiği ileri sürülebilir.

Estetik, bir disiplin olarak nispeten yeni olmasına rağmen, güzellik üzerine düşünceler Antik Çağ’a kadar uzanmaktadır (Mehdi, 2017). Platon, özellikle *Ion*, *Symposium* ve *Phaedrus* diyaloglarında bu sorgulamaların birçoğuyla ilgilenmiş ve burada güzelliği şeylerin içindeki düzen (mimesis) olarak ele almıştır (Partee, 1971, 87). Estetiği ele alan bilinen en eski eser, Platon’un MÖ IV. yüzyıla tarihlenen *Büyük Hippias*’ıdır (Sider, 1977, 466). Bu metinde Sokrates ve Hippias güzelliğin doğasını tartışmaktadır. *Symposium*’da Sokrates iyi, doğru ve güzelin birliğini vurgulamıştır. İyi ve güzel arasındaki eşdeğerlik kavramlarının *Devolet* ve *Phaedrus* diyaloglarında da altı çizilmiştir. Aristoteles, *Poetika* adlı eserinde tragedyanın doğasına odaklanmış ve seyircinin yaşadığı derin duygusal etki olarak katharsis kavramını ortaya koymuştur. Ayrıca hem *Poetika*’da hem de *Retorik*’te güzellik kavramlarının formunu çözümlenmiştir (Tutuk, 2023, 6). Sanatın doğanın bir taklidi olarak görüldüğü mimesis kavramı antik çağda hüküm sürerken estetik, Alexander Gottlieb Baumgarten, Gotthold Ephraim Lessing, Francis Hutcheson, David Hume ve özellikle Immanuel Kant gibi çağdaş filozofların çalışmalarında ayrı bir inceleme alanı olarak ortaya çıkmıştır.

18.yüzyılda “tatmak” (kimi çevirilerde “zevk”) kavramı üzerine inşa edilen estetik sözcüğü zamanla bir yargıyı, değeri, tutumu, deneyimi ifade etme anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Burada akla gelen sorulardan birisi önceleri etkin bir şekilde kullanılan ‘zevk’ terimi yerine ‘estetik’ teriminin kullanılmasının neden tercih edildiği olabilir. Bunun cevabını estetik teriminin duygusal algıdan tüketilmiş ve içerisinde zevke dair anlam da bulunan Yunanca kökeninde bulmak mümkündür. Immanuel Kant’ın (1724-1804) eserlerine bakıldığında estetik ve zevk terimlerinin her ikisinin de onun tarafından kullanıldığı görülür. Kant’ın eserlerinde bu iki terim eşdeğer anlamda değildir ve birbirinin yerine kullanılmamıştır. Kant’a göre, estetik kavramı zevk kavramına göre daha geniş bir anlam taşımaktadır. Kant, estetik yargının hem normlar içeren hem de norm dışı beğeni yargıları içeren geniş bir anlam yapısının olduğundan bahseder. Estetik sözcüğü her ne kadar ilk olarak Baumgarten tarafından kullanılmış olsa da Kant’ın eserlerinde estetik terimini kullan-

ması bu sözcüğün kabul görmesinde ve yaygınlaşmasında oldukça etkili olmuştur. Kant'ın estetik konusunda aşkınsal/eleştirel idealizmi, ondan sonra belirleyici olmuş, A. Schopenhauer, F. Nietzsche, F. Schelling ve J. G. Fichte'yi etkilemiştir. *Estetik Üzerine Dersler* adlı eserinde G. W. F. Hegel, sanatın yaratım ve anlaşılma aşamalarına tarihsel bir tin ile açıklaması, sanat terimlerini yeniden tanımlamayı gerekli kılmıştır (Güçlü vd., 2008, 489). Schelling, B. Croce ve E. Cassierer ile yaratmanın imgesel ve simgesel yönü ön plana çıkmıştır. Günümüzde ise Croce, estetiğın konusuna sezgiyi tahsis etmiştir (Tutuk, 2023, 6). Birçok düşünürün eserinde basitçe "zevk" kavramına benzer anlamlara gelen ve zevk kelimesi yerine de kullanılan "estetik" kavramının, Kant'ın eserlerinde estetik kelimesine verdiği anlam zenginliğinde kullanılmadığı görülmektedir. Ayrıca süreç içerisinde 'tat' ve 'zevk' kelimeleriyle birlikte yaygın bir şekilde kullanılan "tat kalitesi", "tat duygusu", "zevk muhakemesi" gibi ifadelerin dil kullanımından düşüp "estetik kalite", "estetik duygu", "estetik yargı" gibi ifadelerle yer değiştirmesinin kavramsal açıdan daha güçlü bir ifade yeterliğine yol açtığı da söylenebilir.

Geleneksel olarak öncelikle insan duyarlılıklarıyla ilgili bir alan olarak anlaşılan estetik, özü ve önemine ilişkin önemli felsefi önermelere yol açmıştır. Bazı önermeler, hayvanlarda da estetik yargıların varlığını ileri sürerek estetik düşünceleri insan alanının ötesine taşımaya çalışsa da hakim fikir birliği kavramın insanla ilgili ve insana özel olduğu yönündedir. Çünkü hayvanlarda ilkel ihtiyaçların tatmini ve içgüdüsel davranışların ifadesi büyük önem taşımakta ve buna bağlı olarak da nesnel tatmine öncelik veren hayvan doğasının estetik gibi soyut kavramları bilişsel alanlarının periferisine attıkları kabul edilmektedir. Estetik, varlığın uyandırdığı nesnel tatmini ve salt varoluşu aşarak insan duygularının üzerinde silinmez izler bırakan bir tatmin biçimidir. Buradan hareketle estetik kavramının özellikle insanla ilişkili bir kavram olması gerektiği söylenebilir.

Estetik kavramıyla ilgili olarak varlık dünyasında nesnesi olmayan ama duygu olarak karşılık bulan bir şey olduğu ifade edilebilir. Estetik yaygın bir şekilde, güzellikle veya güzelliğın takdiriyle ilgilenmek ve daha özel olarak güzellik aracılığıyla haz vermek için tasarlanmış olarak kullanılmaktadır. Ancak güzellik merkezli bu paradigma, estetiğın yalnızca hazzın ortaya çıkarılmasını değil, aynı zamanda ilgi, etkilenme ve hatta tiksinti gibi bir dizi duy-

guyu da kapsamı nedeniyle kavramın çok yönlü doğasını göz ardı etmektedir. Böylesine incelikli bir anlayış, psikoloji ve nöroloji gibi farklı alanları kapsayan estetiğin disiplinler arası doğasının altını çizmektedir. Buna karşın felsefi sorgulama, estetiğe karşı eleştirel bir duruş benimseyerek temel dayanaklarını araştırır ve çıkarımlarını irdelemektedir. Estetik yargıların algısal temellerine, estetik tutumlar ile pratik kaygılar arasındaki etkileşime ve estetik deneyimin fenomenolojik tasvirine ilişkin sorular felsefi söyleme nüfuz emektedir. Dahası, felsefi sorgulama estetik değer ile estetiğin deneyimsel boyutu arasındaki karmaşık ilişkiyi araştırmakta ve bu karmaşık etkileşimi yöneten altta yatan mekanizmaları aydınlatmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda felsefe, estetiği yalnızca güzelliğin bir tamamlayıcısı olarak görmenin ötesine geçerek daha derin bir anlayış ve kuramsal açıklama arayışına girmektedir (Shalley, 2022).

Estetiğin kavramsallaştırılmasının ilk aşamalarında, rasyonalistler ile estetiğe duygusal bir yaklaşımı savunanlar arasında, nesnelere doğasında var olan güzelliğin ve bu güzelliği değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi etrafında dönen diyalektik bir etkileşim ortaya çıkmıştır. Bu tartışmanın merkezinde, güzelliğin bir nesnenin özünden mi kaynaklandığı, yoksa zihnin bir değerlendirme süreci aracılığıyla nesnelere belirli ayırt edilebilir unsurlara dayalı olarak güzellik atfedip atfetmediği sorusu vardı. Bu ortamda, Immanuel Kant önemli bir figür olarak ortaya çıkmış ve hâkim anlayışlardan belirgin bir şekilde ayrılan bir bakış açısını benimsemiştir. Kant, sabit güzellik ilkelerine dayanan beğeni anlayışını reddetmiş ve beğeni ilkeleri üzerine kurulu bir estetik anlayışı düşüncesini kabul etmemiştir (Kant, 1790, 101). Kant, beğeni yargılarının bir şey elde etmeme ve çıkar gözetmeme ile karakterize olduğunu, öznel çıkarlardan arınmış ve pratik faydadan ziyade yalnızca tefekkürle ilgilenen bir yargı biçimini simgelediğini kabul etmiştir (Kant, 1790, 95). Kant'a göre estetik yargının bu karakteristik özelliği, onun pragmatik kaygılarla uyumunu engellemekte ve onu kesin bir şekilde saf tefekkürsel angajman alanına yerleştirmektedir. Buna karşın, Hutcheson (1694-1746) ve Hume (1711-1776) gibi düşünürler tarafından dile getirilen perspektifler, Kant'ın doktriner duruşuna karşı muhalif bir söylem ortaya koymaktadır. Her iki düşünür de güzellik yargılarının rasyonel müzakereden ziyade zevk meselelerine dayandığını kabul etmekle birlikte, zevkin ayırt edilebilir ilkeler tarafından

yönetilen bir çerçeve içinde işlediğini ileri sürmektedir (Kivy, 2003, 28-35; Hume, 1757, 231-233). Dolayısıyla, Hutcheson ve Hume estetik yargıların öznel doğasını teyit ederken, beğeninin ilkesel temellerden yoksun olmadığını iddia etmekte ve öznel tercih ile nesnel ölçütler arasında hassas bir etkileşim olduğunu öne sürmektedir.

Ortaçağ felsefesinin etkisinden sıyrılan 19. ve 20. yüzyıl düşünürleri, estetik konusunda daha sıkı bir tartışmanın içine girmiş ve sayısız kavramsal alanı kapsayan güçlü bir söylem ortaya çıkarmışlardır. Bu entelektüel mayalanmanın ortasında, her biri ürün, değer ve yargı alanları için derin çıkarımlarla dolu bir kavram olarak estetiğin doğası ve kapsamı hakkında karşıt perspektifler sunan çok sayıda farklı bakış açısı ortaya çıkmıştır. Bu ortamda özellikle Arthur C. Danto'nun (1924-2013), aslında hazır çorba ve sabun gibi gündelik metaların paketlenmesi için tasarlanmış sıradan bir paketlenme ürününün küçük değişikliklerle bir sanat eserine dönüştürülmesi, benzeri binlerce olan bu ürünün bir sanat eseriymiş gibi ön satışının yapılması ve yıllar sonra müzayede satışının gerçekleşmesi örneği oldukça ilgi çekicidir. Danto'nun, görünüşte sıradan bir paket görselinin, sayısız benzerinin arasından, açık artırmada milyonlar kazandıran, imrenilen bir sanat eserine dönüştüğü meşhur Brillo (Brillo box) kutusu olayıyla özetlenen bu fenomeni aydınlatması, estetik algının doğasına ilişkin birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Bu olay, Marcel Duchamp'ın (1887-1968) 1917'de seri üretim bir pisuara imzasını atarak onu bir sanat eseri olarak sergilemesiyle birlikte, estetiğin özüne ilişkin çok yönlü sorgulamalar için bir katalizör işlevi görmüştür. Danto bu paradoks olarak görünen durumu bir eserin sanat eseri sayılması fakat benzerinin bir sanat değerinin olmaması, aralarında estetik bir fark olmadığı halde farklıymış gibi algılanmalarını eleştirerek: "Biri güzelse, diğeri de güzel olmak zorundaydı; çünkü birbirlerine benziyorlardı." (Danto, 2003, 7) diyerek eleştirmiştir. Hem Danto hem de Clive Bell (1881-1964) nesneldeki biçimsel yapıların öneminin altını çizerek estetik değer algısal özelliklerinden kaynaklandığını öne sürmüşlerdir (Danto, 2003, 92; Bell, 1958, 17-18). Danto ve Bell'in estetik değerliliğın en önemli yönünü nesnenin formlarına bağlamalarına karşılık, Nick Zangwill (doğumu 1957) nesnelere devamlılık, süreklilik içeren içeriklerinin öneminden, Jerrold Levinson (doğumu 1948) ise yüzeysel olmayan, paradig-

matik algısal özellikleri itibariyle estetik değere sahip olmanın öneminden bahsetmişlerdir (Zangwill, 1998, 71-72; Levinson, 1996, 6).

Özetle felsefi bir kavram olarak estetik, kendisini yalnızca güzelliğin bir keşfi olarak değil, bireyin dünyasını nasıl algıladığımızı ve ona nasıl anlam yüklediğine dair derin bir araştırma aşanıdır. Estetiği ayrı bir felsefi disiplin olarak ilk kez ortaya çıkaran Baumgarten'in düşünceleri, duyuşsal bilgiyi meşru bir bilimsel araştırma statüsüne yükselterek zemin hazırlamış ve böylece estetiğin duyuşsal deneyimlerin bilimi olarak tartışılabileceği bir alan yaratmıştır. Estetiğin "mantığın küçük kız kardeşi" olduğu iddiası, mantığın nesnel doğruları ile güzelliğin öznel doğruları arasında paralellik kurarak, insan bilisinin daha geniş alanında estetik için temel bir rol önermektedir. Estetik yargıların hem öznel hem de evrensel olduğunu savunarak söylemi derinden değiştiren Kant'ın da gösterdiği gibi estetik kavramı, kişisel duyarlılıkların toplumsal ideallerle buluştuğu ikili bir doğaya işaret edecek şekilde gelişmiştir. Bu ikilik, gözlemcinin estetik değer yaratmadaki rolünü vurguladığı için çok önemli olup, estetik ve güzelliğin toplumda nasıl işlediğine dair anlayışı genişleten bir fikirdir. Kant'ın zamanından günümüze estetik teorisinin evrimi, tartışmaların artık sadece geleneksel sanatı değil, Danto'nun çalışmalarında ve Duchamp'ın ortaya koyduğu kışkırtıcı meydan okumalarda görüldüğü gibi gündelik nesnelere estetiğini de kapsadığı, sürekli genişleyen bir alanı göstermektedir. Dahası, felsefi bir söylem olarak estetik, dünyayı bireyin nasıl algıladığı ve onunla nasıl etkileşime girdiğini ele almada, sanatın sınırlarını aşarak daha geniş kültürel ve etik bağlamlarla ilişki kurmada etkili olmuştur. Bu, salt duyuşsal bir beğeniden, estetiği dünyayı yorumlama ve onunla ilişki kurmanın ayrılmaz bir parçası olarak gören daha kapsamlı, yorumlayıcı bir yaklaşıma geçişi yansıtmaktadır. Bu bakış açısı, estetiğin sanat galerileri ve müzeler ile sınırlı olmadığını, günlük yaşamın yaygın bir parçası olduğunu ve bireyin çevreyi nasıl algıladığını ve çevreye nasıl tepki verdiğini etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu söylem, bireyin dünyayla etkileşimini zenginleştirdiği, güzelliğe olan takdirini artırdığı ve insanlık durumuna ilişkin anlayışı derinleştirdiği için hayati önem taşımaktadır. Böylece estetiğin sadece sanatı veya güzelliği anlamakla ilgili olmadığı, aynı zamanda bireyin etrafındaki dünyayı yorumladığı, değer verdiği ve onunla ilişki kurduğu mekanizmaları anlamakla ilgili olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

3. Psikolojide Estetik İhtiyaç

Estetik ihtiyaçlar, genellikle temel psikolojik tartışmaların periferisine düşmüş olsa da, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde özetlendiği gibi temelde motivasyonel psikolojinin çekirdeği ile iç içe geçerek, bu ihtiyaçların insan motivasyonuna sadece yardımcı unsurlar olarak değil, duygusal ve psikolojik iyi oluşunu artıran ayrılmaz unsurlar olarak ortaya çıktığı yerdir (Świątek vd., 2024, 2). Psikoloji alanında temellenen bu bakış açısı, estetik deneyimlerin sonuçlarını ve sadece kişisel değil, aynı zamanda daha geniş psikolojik iyi oluşa ulaşmanın bir aracı olarak gerekli tatminlerini tanımlamaya çalışmaktadır. Psikolojideki estetik ihtiyaçlar söylemi, öncelikle bu ihtiyaçların hem somut hem de soyut alanlarda güzellik ve uyum için içsel bir insan dürtüsüne hitap ettiği anlayışı etrafında dönmektedir. Bu yaklaşım, estetik ihtiyaçların karşılanmasının, Maslow'un teorik çerçevesinin en üst basamağında yer alan kendini gerçekleştirme gibi daha üst düzey psikolojik durumların başarılması için çok önemli olduğunu öne sürmektedir (Laçınbay, 2020, 787).

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi, geniş tabanlı alt düzeylerde hayatta kalmayı gerektiren ve en üst düzeyde kendini gerçekleştirmeye ihtiyaç duyan bir piramit şeklindedir (Gawel, 1996, 11). Bu ihtiyaçlar yapısal olarak her insan için genel geçer bir akışa sahiptir ve kademeler arası geçişler sıralı bir düzen göstermektedir (Raymond vd, 2003, 13). Başlangıç basamağı olan fizyolojik ihtiyaçlar basamağı geneli itibariyle hayati olan solunum yapma, yeme-içme, cinsellik, dinlenme gibi biyolojik temelli ihtiyaçları ifade etmektedir (Simons vd., 1987, 222). Bu ihtiyacın giderilmesi sonrasında ihtiyaç basamağı olarak duygusal olarak güvende hissetme, ekonomik anlamda yeterli hissetme, sağlık içinde olma gibi güvenlik duygusunun tatminine yönelik güvenlik ihtiyacı basamağı yer almaktadır (Duyan, 2008, 8; Taormine ve Gao, 2013, 161). Güvenlik ihtiyacının sonrasında sevgi duygusu verme ve almayla, bir yere, kuruma veya topluma ait olmayla ilişkili aidiyet ve sevgi ihtiyacı basamağı vardır (Jerome, 2013, 42). Fizyolojik, güvenlik, aidiyet ve sevgi ihtiyacı basamakları yeterli düzeyde doyurulduğunda bireyin benlik saygısı gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Bireyin başkalarından gördüğü saygı üzerinden özgüveni destekleyici ve kendini değerli hisseden bir duyguya ulaşması saygınlık ihtiyacı basamağının özelliğidir (Jerome, 2013, 42). Kendini gerçekleştirme ihtiyacı Maslow'un kurduğu sistemin son basamağını

oluşturmaktadır. Bu basamak alt basamaktaki ihtiyaçların belirli bir düzeyde tatmini sonrasında ancak ortaya çıkabilir. Bu basamak kendini tamamlama, kaliteli bir hayat anlayışıyla devam etme, başkalarından farklılaşarak duygularını yaşama, özgün bir yapıda olma gibi özellikleri içermektedir (Celentani, 2019, 8). Etik ilkeleri oluşmuş, kendisiyle barışık yaşayan ve diğer insanlar için cazibe merkezi olabilme yeterliği ve kısmen entelektüel özelliklere sahip olma bu ihtiyaç basamağındaki beklentilerdendir.

Maslow başlangıçta beş hiyerarşik temel ihtiyaç düzeyi ortaya koymuş, ancak hayatının ilerleyen dönemlerinde bunu estetik ihtiyaçları da (bilişsel ve kendini aşma ihtiyaçlarının yanı sıra) içerecek şekilde revize etmiştir (McLeod, 2007, 1-8). Maslow şöyle yazmıştır: “Bu [estetik ihtiyaçlar] hakkında diğer [ihtiyaçlar] hakkında olduğundan daha az şey biliyoruz... Bu fenomeni klinik-personolojik bir temelde incelemeye çalıştım... ve... bazı bireylerde gerçekten temel bir estetik ihtiyaç var... aktif olarak arzuyorlar ve arzuları yalnızca güzellikle tatmin edilebilir... Bu durum sağlıklı çocuklarda neredeyse evrensel olarak görülmektedir.” (Maslow, 1987, 25). Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre bireyin fizyolojik ihtiyaçlarını, güvenlik ihtiyacını, ait olma ve sevilme ihtiyaçlarını, saygı ihtiyacını ve zihinsel nitelikteki anlama ve bilme ihtiyaçlarını yeterli düzeyde tatmin ettikten sonra estetik ihtiyacını gidermeye yöneldiği kabul edilmektedir. Estetik ihtiyacı hayatı daha nitelikli yaşamak için güzelleştirmeye yönelik ihtiyaçları temsil etmektedir. Basit bir örnekleme yapılacak olursa, bir kişinin hangi şehirde, konumda olduğuna veya çevre düzenlemesine bakmaksızın sadece barınabileceği bir eve sahip olmaya odaklanması güvenlik ihtiyacının giderilmesi olarak algılanır. Evin konumu, komşuluk ilişkilerinin niteliği, binanın göze hoş gelişi, çevre düzenlemesi gibi unsurların önemsenmesi ise güvenlik ihtiyacını aşan estetik ihtiyacın tatminine yönelik unsurlar olarak kabul edilir. Kişinin estetik ihtiyacını gidermesi yaşadığı dünyanın güzelliğini takdir etme becerisine sahip olması anlamını taşır (McLeod, 2007, 1-8). Estetik ihtiyacın giderilmesinde, güzel olanın, hoşya gidenin, takdir edilenin arayışına girme ve bununla ilgili bir denge kurma istemi vardır. Kişi, hoşya giden veya güzel olanla ilişkisini artırdıkça daha yüksek deneyimlerin peşine düşer. Yeni ve daha nitelikli deneyimler arzulanmaya ve duygulanımlar bu yönden tatmin edilmeye başlar. Örneğin, bir müzik eseri algısında birleşik ses duyumundan damıtılmış bir ses

hissedişine akan bir tatmin, keyif alma süreci oluşmaya başlar. Bu nitelik değişimi insan için başlangıçta ekstra ihtiyaç dışı bir hissediş gibi algılanır; sonrasında ise tekrarı istenen, hayatın bir parçası olarak arzulanan ihtiyaca dönüşür. Bu ihtiyaç sadece fiziksel olan şeylerle ilgili değildir. Bu aynı zamanda düzen ve zarafetin yaşanmasından kaynaklanan duygusal ve psikolojik tatminle de ilgilidir (Wahba ve Bridwell, 1976, 233-236). Estetiğin bir ihtiyaç olarak ortaya çıkması daha alt ihtiyaçlar içerisinde yaşayan zihinler tarafından algılanamayabilir. Maslow üst düzey ihtiyaçların şekillenmesini daha nitelikli anlatabilmek için “ekmek” örneğini verir. Ekmeğe muhtaç olan bir insan için ekmecek bir hedeftir. Ekmeği elde etmek büyük bir lütuf ya da başarı ise ekmecek temel hedeflerden birisi olur. Bir süre sonra ekmeğin bollaşması durumunda ekmecek temel ihtiyaç olma özelliğini devam ettirebilecek midir? Maslow örnekteki durumda ekmeğin bollaşmasıyla ekmeğin temel ihtiyaç olmaktan çıktığını ve onun yerini daha yüksek ihtiyaçların aldığını söyler. Bu hayata indirgenmiş bir nevi ihtiyaç organizasyonudur ve Maslow’un bahsettiği ihtiyaçlardaki göreceli üstünlük hiyerarşisinin karşılığıdır (Maslow, 1943, 370-396).

Ancak estetik boyutun izole bir şekilde çalışmadığı, temelden karmaşığa psikolojik ihtiyaçlar matrisine derinlemesine gömülü olduğu ve bireyin kendini gerçekleştirme yolculuğunu zenginleştirdiği söylenebilir. Bu nedenle, Maslow’un hiyerarşisine bütüncül bir yaklaşımı savunan yaklaşımlar, genellikle estetik ihtiyaçların hiyerarşinin tüm seviyelerinde kesintisiz bir şekilde bütünleştiiğini vurgulayarak, güzelliğin takdir edilmesinin ve estetik tatmin arayışının hiyerarşinin erken dönemlerinde başlayabileceğini ve kesinlikle daha yüksek seviyelerde ortaya çıktıklarına dair geleneksel görüşün aksine, kişinin zirveye tırmanışına yayılabileceğini öne sürmektedir (Świątek vd., 2024, 24). Böylesi bütüncül bir yaklaşım, estetik ihtiyaçların psikoloji pratiğindeki kapsamını genişletmekle kalmayıp, aynı zamanda bu ihtiyaçları psikolojik gelişimin çeşitli aşamalarında insan deneyiminin sürekli ve ayrılmaz bir parçası olarak konumlandırarak, estetik açıdan hoş bir çevrenin ince etkilerinin duygusal ve psikolojik dayanıklılığı ve büyümeyi derinden etkileyebileceği güvenlik ve aidiyetin erken aşamalarını da içerebilir ancak bunlarla sınırlı değildir. Ayrıca, psikoloji alanında yapılan ampirik çalışmalar, estetik unsurlarla etkileşim kurmanın terapötik faydalarının altını çizmekte-

dir; estetik kaygılarla tasarlanan ortamların ruh sağlığının iyileşmesi ve stresin azaltılması üzerinde önemli olumlu etkileri olduğu görülmüştür, dolayısıyla estetik ihtiyaçların terapötik uygulamaların ve genel psikolojik refahın hayati bileşenleri olarak görülmesi gerektiği fikrini desteklemektedir (Stuckey ve Nobel, 2010, 255-261; Rentfrow ve Gosling, 2003, 1236-1237). Bu kapsamlı görüş, estetik ihtiyaçların geleneksel olarak bölümlere ayrılmasına meydan okumakta ve bu ihtiyaçların psikolojik sağlık ve insan gelişimi için temel olarak daha geniş, daha kapsayıcı bir şekilde anlaşılmasını savunmaktadır. Maslow'un hiyerarşisi boyunca estetik ihtiyaçların bütünsel entegrasyonu, Kaplan ve Kaplan'ın (1989) güzellik duygusu uyandırabilen ortamların bilişsel iyileşme ve psikolojik restorasyon için çok önemli olduğunu öne süren Dikkat Restorasyon Teorisini tartıştığı çevresel psikolojiden ampirik kanıtlarla daha da desteklenmektedir.

Dweck'in Birleşik Motivasyon, Kişilik ve Gelişim Teorisinde de estetik ihtiyaçların varlığından söz edilebilir. Bu teoriye göre yaşamın ilk yılının başlarında kabul, öngörülebilirlik ve yetkinlik olmak üzere üç temel ihtiyaç ortaya çıkmakta; ilk yılın sonlarına doğru kabul ve öngörülebilirliğin bir kombinasyonu olarak güven ihtiyacı belirmektedir. Yaşamın ikinci yılında ise öngörülebilirlik ve yetkinliğin bir kombinasyonu olarak kontrol/özerklik ihtiyacı ortaya çıkmakta ve bunu kabul ve yetkinliğin bir kombinasyonu olarak saygı ihtiyacının ortaya çıkışı takip etmektedir. Bununla birlikte yaşamın ilk yılının ortası ile sonu arasında ortaya çıkan, kimlik ve anlam kavramlarını içeren öz tutarlılık ihtiyacı üç temel ihtiyacı bütünleştirmektedir (Dweck, 2017, 689-719). Dweck'in yaklaşımında estetik ihtiyacı doğrudan belirtilmemiş olsa bile çalışmalarda estetik ihtiyacın öz tutarlılık ihtiyacının bir parçası olduğu savunulmuştur (Świątek vd., 2024, 2). Bu önermenin temelinde yatan unsur estetik ve güzelliğin hayata çok fazla anlam kattığı (Kim vd., 2022, 677-679), estetik duyarlılığın kimliğin ve doğayla özdeşleşmenin önemli bir yönü olduğudur (Diessner vd., 2018, 377-381).

Diğer bir estetik ihtiyaç yaklaşımında Ferrucci (2009) öz tutarlılıkla ilişkili olarak estetik zekayı güzellik deneyiminin yoğunluğu, güzellik deneyiminin çeşitliliği ve güzelliğin zihne, duygulara ve davranışlara entegre becerisi olarak üç temel faktörde tanımlamıştır. Bu yaklaşımda bireyin güzel olarak algıladığı şeyle temasının, deneyimin içselleştirilmesi yoluyla, bireyin kendisi,

dünya ve başkaları hakkındaki düşüncelerini değiştirme olarak vücut bulan içsel dönüşüme izin verdiği öne sürülmektedir (Świątek vd., 2024, 3). Bu dönüşümün ne ölçüde kalıcı olduğu bilinmemektedir, ancak öznel olarak algılanan güzellikle temasın kendini gerçekleştirme sürecinin bir yönü olabileceği veya olması gerektiği varsayılmaktadır (Hpwelld vd., 2020, 227-235). Estetik ihtiyaçlardan doğan hedefler aracılığıyla elde edilen güzelliği bütünleştirme yeteneğinin, öz tutarlılığı onaylama işlevine hizmet edebileceği düşünülmektedir.

Estetik ihtiyaçların psikolojik çerçevelere entegre edilmesi, yalnızca terapötik değerlerinin tanınmasını değil, aynı zamanda bilişsel ve duygusal gelişimdeki rollerinin anlaşılmasını da içermektedir. Kringelbach ve Berridge'in (2009, 479-487) hazzın nöral alt tabakaları üzerine çalışması, estetik deneyimlerin beynin ödül yollarını nasıl harekete geçirdiğini göstererek estetik deneyimlerin psikolojik etkisini vurgulamakta ve estetik açıdan hoş giden uyaranlara maruz kalmanın duygusal refahı artırabileceğini ve yalnızca hazzın ötesinde psikolojik ihtiyaçların karşılanmasına katkıda bulunabileceğini öne sürmektedir. Bu nörolojik bakış açısı, Vartanian ve Skov'un (2014, 52-56) estetik deneyimlerin beyin tarafından nasıl işlendiğini çözmeye çalışan ve bu tür deneyimlerin kişisel kimlik ve bilişsel yapıların gelişiminin ayrılmaz bir parçası olduğunu öne süren nöroestetik araştırmasıyla tamamlanmaktadır. Diessner ve arkadaşları (2008, 303-332) tarafından yapılan çalışmalar da, estetik duyarlılık ve takdirin psikolojik iyi oluş ile ölçüde ilişkili olduğunu göstererek, güzellikle etkileşim ve artan yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Estetik ihtiyaçların önemi sadece bireysel deneyimlerle sınırlı olmayıp, kentsel tasarım ve mimarinin toplum refahı ve sosyal uyum üzerinde derin etkileri olduğu daha geniş toplumsal bağlamlara da uzanmaktadır (Landry, 2012). Landry, planlamalarında estetik unsurlara yer veren şehirlerin genellikle daha yüksek düzeyde vatandaş memnuniyeti ve daha düşük düzeyde sosyal düzensizlik rapor ettiğini, bunun da kamu politikası ve kentsel gelişimde estetik hususların psikolojik faydalarının altını çizdiğini savunmaktadır.

Özetle psikolojide estetik ihtiyaç yaklaşımı, bireyin motivasyonu, duygusal tatmini ve psikolojik iyi oluşundan beslenmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi çerçevesinde konumlandırılan estetik ihtiyaçlar, yalnızca

tamamlayıcı arzular olarak değil, insan varlığını yalnızca hayatta kalmanın ötesine yükselten ayrılmaz bileşenler olarak ortaya çıkmaktadır. Estetik ihtiyaçların Maslow'un revize edilmiş hiyerarşisine dahil edilmesi, güzellik ve uyumun insan psikolojisi üzerindeki etkisinin daha derin bir şekilde kabul edildiğini yansıtmaktadır. Estetik ihtiyaçların anlaşılmasının merkezinde, bunların diğer psikolojik zorunluluklardan ayrı olarak değil, onlarla birlikte işlediğinin kabul edilmesi yer alır. Maslow'un hiyerarşisinin üst kademeleriyle sınırlı kalmayan estetik ihtiyaçlar, insan gelişiminin her katmanına nüfuz etmekte, güvenlik ve aidiyetin temel aşamalarından kendini gerçekleştirmenin daha yüce amaçlarına kadar etkisini göstermektedir. Estetik düşüncelerin bütünsel entegrasyonu, duygusal dayanıklılık, bilişsel gelişim ve sosyal uyumu şekillendirmedeki önemli rollerinin altını çizmekte ve böylece psikolojik söylem içindeki önemlerinin yeniden değerlendirilmesini savunmaktadır. Bununla birlikte Dweck'in Birleşik Motivasyon, Kişilik ve Gelişim Teorisi, güzellik ve anlam arayışının öz tutarlılık ve kimlik oluşumunun temel bir yönünü oluşturduğunu öne sürerek estetik ihtiyaçların çok yönlü doğasına ilişkin daha fazla içgörü sunmaktadır. Ferrucci'nin estetik zeka kavramı, estetik deneyimlerin bireysel algı ve davranışları şekillendirmedeki dönüştürücü potansiyelini vurgulayarak bu yaklaşıma başka bir boyut katmaktadır. Nörobilimsel bir perspektiften bakıldığında, çalışmalar haz ve estetik beğenin altında yatan nöral alt tabakaları aydınlatarak estetik ihtiyaçlara bağlı deneyimlerin duygusal işleme ve kişisel kimlik üzerindeki derin etkisini vurgulamaktadır. Ayrıca, estetik unsurların entegrasyonunun toplum refahını ve sosyal uyumu artırdığı gösterilen kentsel tasarım ve mimariyi çevreleyen tartışmalarda estetik düşüncelerin toplumsal etkilerinin altı çizilmektedir. Bu bağlamda estetik ihtiyaçların tatmini arayışının maddi edinim sınırlarını aşarak duygusal rezonans ve psikolojik zenginleşme arayışına dönüştüğü açıktır.

4. Karşılaştırma

Felsefe ve psikolojinin olayları ele alış biçimleri farklıdır ve her iki disiplinin yapısal özellikleri göz önüne alındığında bu doğal bir durumdur. Subjektif bakış açısına sahip bir disiplin olan felsefe ile incelediği konuları deneysel, kanıta dayalı, nesnel bir şekilde ele almaya çalışan psikolojinin herhangi bir durumu farklı yöntemlerle incelemesi gayet olağandır. Bu bağlamda

“estetik” kavramı, her bir disiplinin kendi yöntem ve varsayımlarını insan deneyiminin farklı yönlerini keşfetmek için nasıl uyguladığına dair özellikle çarpıcı bir örnek sunmaktadır. Felsefe, geniş ve çoğu zaman spekülatif yaklaşımla, estetiği ontolojik, epistemolojik ve sanatsal boyutları içeren çok yönlü bir mercekle anlamaya çalışmakta ve böylece güzelliğin ve sanatın doğasından estetik yargının altında yatan ilkelere kadar uzanan zengin bir yorum dokusu sağlamaktadır. Bu geniş bakış açısı, filozofların estetiğin özünü tartışmalarına ve incelemelerine, estetik beğeninin duygusal deneyimlere mi yoksa biçim ve özün entelektüel tefekkürüne mi dayandığına dair soruları tartışmalarına olanak tanımaktadır.

Buna karşılık psikoloji, özellikle Abraham Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi çerçevesinde, estetiğe daha odaklı bir mercekle yaklaşmakta ve onu insan motivasyonlarının daha geniş spektrumunun bir parçası olan bir ihtiyaç türü olarak kategorize etmektedir. Bu bakış açısı, estetiğin felsefi sonuçlarını derinlemesine incelemek yerine, estetik deneyimlerin genel insan iyi oluşuna ve psikolojik sağlığına nasıl katkıda bulunduğunu incelemektedir. Maslow’un hiyerarşisinin bütünleşik bir şekilde ele alınması ile, temel güvenlik ve aidiyet ihtiyaçlarından kendini gerçekleştirmenin zirvesine kadar, estetik deneyimler duygusal dayanıklılık, bilişsel gelişim ve sosyal uyumun ayrılmaz bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Ferrucci’nin estetik zeka kavramının dahil edilmesi, estetik deneyimlerin dönüştürücü bir potansiyele sahip olduğunu, sanat ve güzellekle derin bir etkileşim yoluyla bireysel algı ve davranışları yeniden şekillendirdiğini öne sürerek bu perspektifi daha da zenginleştirmektedir. Nörobilim çalışmaları ise estetik ihtiyaçların psikolojik etkisinin sadece zevk almanın ötesine geçtiğini, duygusal işleme ve kişisel anlatıların inşası dahil olmak üzere insan psikolojisinin temel yönlerini etkilediğini göstermektedir. Estetik ihtiyaçları bu çerçeveye yerleştiren psikoloji, güzellik ve sanat deneyimlerinin insanın kişisel gelişim ve tatmin arayışına nasıl uyduğunu düşünmek için açık ve yapılandırılmış bir yol sunmaktadır. Ampirik araştırma ve teoriye dayanan bu yaklaşım, felsefi söylemde bulunan daha subjektif ve genellikle çekişmeli tartışmalarla keskin bir tezat oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, estetiği incelerken felsefe ve psikoloji arasındaki metodoloji farkı, nesnel analize karşı subjektif yoruma yapılan vurguda görülebilir.

Felsefe estetik kavramını hangi bilgi kaynağıyla açıklayacağı konusunda ciddi bir ayrılık yaşamıştır. Akıldaki ilkeler mi estetiğin algılanmasını sağlar yoksa çıkarsız beğenin getirdiği bir hoşlanma mı; öz mü yoksa form mu estetik algıya neden olur? Bu sorulara estetik yargı, estetik objelerin neler olabileceği gibi sorgulamalar da eklenince estetik kavramı Platon'dan Danto'ya evrim geçirmiş çok geniş anlamalı bir yapıya bürünmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi felsefeden aldığı bu kavramı sadece insan ve hayvanda nesnel olarak görülen ihtiyaç kavramı üzerinden ele aldığından estetik kavramını varlığından ziyade işlevleri üzerinden incelemiştir. Öte yandan psikoloji, ölçülebilir sonuçlara ve estetik ihtiyaca bağlı deneyimlerin insan davranışları ve zihinsel durumları üzerindeki gözlemlenebilir etkilerine odaklanma eğilimindedir. Bu ampirik yaklaşım, estetiğin psikolojik çalışmasına belirli bir katkı ve aynı zamanda netlik kazandırmakta, onu test edilebilir ve gerçek dünya senaryolarında uygulanabilir terimlerle çerçevelemektedir.

Dahası, estetik üzerine felsefi söylem sadece güzelliğe verilen duyuşsal veya duygusal tepkileri ele almakla kalmamakta, aynı zamanda bu deneyimleri daha geniş varoluşsal ve etik sorulara bağlamakta, böylece estetiği insan anlayışının ve kültürel ifadenin daha derin katmanlarıyla ilişkilendirmektedir. Estetik değerlerin dünyayı algılayışımızı ve onun içindeki yerimizi nasıl etkilediğini araştırmakta ve genellikle güzelliğin daha içe dönük ve kültürel olarak bağlamsallaştırılmış bir şekilde ele alınmasına neden olmaktadır. Psikolojinin yaklaşımı ise estetiğin insan deneyimi üzerindeki etkisiyle de ilgilenmekle birlikte, tipik olarak bunu bireysel psikolojik gelişim ve refah merceğinden görmekte ve kültürel veya varoluşsal sonuçlardan çok bireysel olana odaklanmaktadır.

Sonuç

Estetik, insanın bilişsel ve duygusal gelişim yelpazesi boyunca, insan deneyiminin yalnızca tamamlayıcı bir bileşeni olarak değil, aksine hem psikolojik refahın hem de felsefi sorgulamanın önemli bir yönüdür. Baumgarten'ın estetiği ayrı bir felsefi disiplin olarak ilk kez ayırması, duyuşsal biliş ilişkisi zengin bir diyalogun başlangıcına işaret etmiş ve bu diyalog sonraki filozoflar ve psikologlar tarafından genişletilmiştir. Kant'ın katkıları, estetik yargının derinliğini daha da vurgulayarak, güzeli faydacı amaçlara indirge-

meden yüce olanla ilişkilendirmiş ve böylece estetiğin derinlerde yatan bir insan ihtiyacını karşıladığına dair çağdaş psikolojik anlayışlarla rezonansa giren felsefi bir çerçeve sunmuştur.

Psikolojik bir perspektiften bakıldığında, estetik ihtiyaçların Maslow'un hiyerarşisine entegre edilmesi, Baumgarten tarafından varlığı soyut bir yapı olarak tanımlanan estetiğin somut bir davranış olarak işlenmesini sağlayarak bu ihtiyaçların kendini gerçekleştirmedeki temel rolünün altını çizmiştir. Felsefi bir kavram olarak doğan estetik kavramının ihtiyaçlar hiyerarşisinde kavram olarak aynen var olduğunu görmekle birlikte anlam olarak felsefedeki anlamdan çok uzak kaldığını söyleyebiliriz. Estetik terimi felsefi bir terim olarak psikolojiyi etkileyen ama içerik olarak felsefedeki manasından farklı kullanılan bir yapıdadır. Psikolojide estetik ihtiyaçlar, sadece güzelliğin takdir edilmesiyle ilgili olmayıp, bireylerin estetik deneyimler yoluyla nasıl anlam, denge ve duygusal tatmin bulduklarıyla ilgilidir. Nöroestetik çalışmalar da dahil olmak üzere psikolojik araştırmalar, estetik açıdan hoş ortamlar ve nesnelere etkileşimin psikolojik sağlığı ve bilişsel işleyişi önemli ölçüde geliştirdiği fikrini desteklemekte ve güzelliğin etkileri hakkında felsefi olarak speküle edilenlere ampirik bir ağırlık kazandırmaktadır. Felsefe ve psikoloji arasındaki bu ortak nokta, estetik anlayışımızı zenginleştirmekte ve estetiğin sanat eleştirisi veya basit bir zevk alanıyla sınırlı olmadığını, insan motivasyonunun ve tatmin edici bir yaşam arayışının dokusuna derinlemesine işlediğini göstermektedir.

Estetik kavramıyla ilgili düşünürlerin felsefi manada yaptığı tartışmalar psikolojideki estetik kavramı algısına da tesir etmiştir. Özellikle estetikle ilgili son dönemde Danto, Zangwill, Levinson gibi düşünürlerin, sanat eleştirmenlerin estetikle ilgili form ve öz üzerinden yaptıkları tartışmalar ihtiyaçlar hiyerarşisinde açıklanan estetik kavramının sadece bir beğeni değil öze dair bir gelişmeyi de içine alması gerektiği konusunda ikna edici olmuştur. Eğer bu tür farklı felsefi yaklaşımlar olmasaydı kanıt temelli çalışan bir bilim dalının öze dair temaları tartışması elbette kolay olmayacaktı. Bu yönüyle düşünce alanında ortaya çıkan felsefi tartışmaların psikolojide yansımalarının olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Baumgarten, Alexander Gottlieb. *Reflections on Poetry: Alexander Gottlieb Baumgarten's Meditationes Philosophicae de Nonnullis ad Poema Pertinentibus*. İngilizceye çev. Karl Aschenbrenner-William B. Holther. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1954.
- Bell, Clive. *Art*. New York: Capricorn Books, 1958.
- Celentani, Marco. *The Industry of Self Actualization: Exploiting the Top of Maslow's Pyramid*. Chair of Entrepreneurship, Innovation & Technology, 2019.
- Danto, Arthur C. *The Abuse of Beauty*. Peru: Open Court Publishing Co., 2003.
- Diessner, Rhett - Pohling, Rico - Stacy, Shawnee ve Güsewell, Angelika. "Trait Appreciation of Beauty: A Story of Love, Transcendence, and Inquiry". *Review of General Psychology* 22/4 (2018), 377-397.
- Diessner, Rhett - Solom, Rebecca D. - Frost, Nellie. K. - Parsons, Lucas ve Davidson, John. "Engagement with Beauty: Appreciating Natural, Artistic, and Moral Beauty". *The Journal of Psychology* 142/3 (2008), 303-332.
- Duyan, Emin Cihan. *Çalışma Yaşamında Yoga: İş Tatmini ve Stres Yönetiminde Etkileri Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Dweck, Carol S. "From Needs to Goals and Representations: Foundations for a Unified Theory of Motivation, Personality, and Development". *Psychol Rev.* 124/6 (2017), 689-719.
- Gawel, Joseph E. *Herzberg's Theory of Motivation and Maslow's Hierarchy of Needs*. Massachusetts: Practical Assessment, Research, and Evaluation Journal. Cilt 5 Makale 11, 1996.
- Gregor, Mary J. "Baumgarten's Aesthetica". *The Review of Metaphysics* (1983), 357-385.
- Howell, Brittany M. - Diessner, Rhett ve Robinson, Rachel M. "Self-Actualization and the Tragedy of Beauty". *Journal of Humanistic Psychology* 60/2 (2020), 227-243.

- Hume, David, *Of the Standard of Taste*. Ed. Eugene Miller (1985). *Essays Moral, Political, and Literary*. Indianapolis Liberty Fund, 1757.
- Jerome, Nyameh. *Application of the Maslow's Hierarchy of Need Theory; Impacts and Implications on Organizational Culture, Human Resource and Employee's Performance*. Hindistan: International Journal of Business and Management Invention, Cilt 2 Sayı 3, 2013.
- Kant, Immanuel. *Critique of the Power of Judgment*. İngilizceye çev. P. Guyer-E. Matthews, (tekrar basım 2000). Birleşik Krallık: Cambridge University Press, 1790.
- Kaplan, Stephan - Kaplan, Rachel. *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. Cambridge University Press, 1989.
- Kim, Jinhyung - Holte, Patricia - Martela, Frank - Shanahan, Colin - Li, Zhanhong - Zhang, Hong - Eisenbeck, Nikolett - Carreno, David F. - Schlegel, Rebecca J. ve Hicks, Joshua A. "Experiential Appreciation as a Pathway to Meaning in Life". *Nature Human Behaviour* 6/5 (2022), 677-690.
- Kivy, Peter. *The Seventh Sense: Francis Hutcheson and Eighteenth-Century British Aesthetics*. Büyük Britanya: Oxford University Press, 2003.
- Kringelbach, Morten L. - Berridge, Kent C. "Towards a Functional Neuroanatomy of Pleasure and Happiness". *Trends in Cognitive Sciences* 13/11 (2009), 479-487.
- Laçınbay, Kerim. "Estetik Algılama ve Sanatsal Yaratım Sürecinde Sanat Motivasyonunun Önemi". *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 40/2 (2020), 775-795. Erişim adresi:
- Landry, Charles. *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. Routledge, 2012.
- Levinson, Jerrold. *The Pleasures of Aesthetics*. New York: Cornell University Press, 1996.
- Maslow, Abraham H. *A Theory of Human Motivation*. *Psychological Review*. Cilt 50 Sayı 4, 1943.

- Maslow, Abraham H. *Motivation and Personality*. Delhi/Hindistan: Pearson Education, 1987.
- Mehdi, Mubasher. "Kant on Aesthetic of the Beautiful". *International Journal of English Literature and Social Sciences* 2/2 (2017), 239177.
- Partee, Morriss Henry. "Inspiration in the Aesthetics of Plato". *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 30/1 (1971), 87-95.
- Quvvatov, Sardor Isomiddinovich. "Beauty As An Aesthetic Basis Of Human Life". *The American Journal of Social Science and Education Innovations* 3/05 (2021), 195-201.
- Raymond, M. A vd. *When is a Hierarchy not a Hierarchy? Factors Associated with Different Perceptions of Needs, with Implications for Standardization-Adaptation Decisions in Korea*. *Journal of Marketing Theory and Practice*, Cilt 11 Sayı 4, 2003.
- Rentfrow, Peter J. - Gosling, Samuel D. (2003). "The Do Re Mi's of Everyday Life: The Structure and Personality Correlates of Music Preferences". *Journal of Personality and Social Psychology* 84/6 (2003), 1236-1256.
- Shalley, James. *The Concept of Aesthetic*. Stanford Encyclopedia of Philosophy, Erişim 11 Şubat 2024 <https://plato.stanford.edu/entries/aesthetic-concept/>
- Sider, David. (1977). "Plato's Early Aesthetics: The Hippias Major". *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 35/4 (1977), 465-470.
- Simons, Janet A. vd. *Maslow's hierarchy of needs*. Scientific Research, 1987.
- Stuckey, Heather L. - Nobel, Jeremy. "The Connection Between Art, Healing, and Public Health: A Review of Current Literature". *American Journal of Public Health*, 100/2 (2010), 254-263.
- Świątek, Agata Hiacynta - Szcześniak, Małgorzata - Borkowska, Hanna - Stempień, Michał - Wojtkowiak, Karolina ve Diessner, Rhett. "The Unexplored Territory of Aesthetic Needs and the Development of the Aesthetic Needs Scale". *Plos One* 19/3 (2024), e0299326.

- Taormina, Robert J. - Gao, Jennifer H. *Maslow and the Motivation Hierarchy: Measuring Satisfaction of the Needs*. The American journal of psychology, cilt 126 sayı 2, 2013.
- Tunalı, İsmail. *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2022.
- Tutuk, Büşra Nur. *Tanrı, Estetik ve Estetik Kanıt*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023.
- Vartanian, Oshin - Skov, Martin. "Neural Correlates of Viewing Paintings: Evidence From a Quantitative Meta-Analysis of Functional Magnetic Resonance Imaging Data". *Brain and Cognition* 87 (2014), 52-56.
- Wahba, Mahmoud A. - Bridwell, Lawrence G. *Maslow Reconsidered: A Review of Research on the Need Hierarchy Theory*. Organizational Behavior and Human Performance. Cilt 15 Sayı 2, 1976.
- Yetkin, Suut Kemal. *Estetik*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.
- Zangwill, Nick. *Aesthetic/Sensory Dependence*. British Journal of Aesthetics, Sayı 38, 1998.